

ВАЖЛИВІСТЬ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ¹

Львова Є. О.

Сутність та значення обмежувальних заходів (санкцій) визначені в Статуті Організації Об'єднаних Націй (Р.VII «Дії стосовно загрози миру, порушень миру й актів агресії» (ст.ст. 39-51) та Договорі про функціонування Європейського Союзу (ст. 75, ст. 215). Визнаючи важливість імплементації санкцій ООН, Європейський Союз визнає власні автономні санкції у якості необхідної умови легітиматії Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС.

Детальне вивчення тексту дослідження дало змогу зробити висновок щодо актуальності, новизни та наукового значення представленої роботи для науки міжнародного права. Актуальність дослідження пов'язана із тим фактом, що санкційна політика Європейського Союзу – це істотна складова протистояння збройній агресії Російської Федерації, зокрема 28 лютого 2022 року Рада Європейського Союзу одногосно ухвалила рішення додати порушення санкцій до списку злочинів Європейського Союзу, включених до Договору про функціонування Європейського Союзу.

Рукопис в цілому присвячений дослідженню сутності правового регулювання санкцій у праві Європейського Союзу. В цей час застосування санкцій є головним серед каральних заходів за так звану «превентивну війну» з боку РФ. Отже суспільні відносини, що виникають в процесі застосування санкцій в праві ЄС вбачаються особливо важливим предметом наукового пізнання українських науковців, оскільки є підставою для застосування норм законодавства ЄС та створення нових нормативно-правових актів на національному та міжнародному рівнях.

В дисертації автором слушно зазначено, що «Оскільки механізм ООН виявився неефективним у стриманні дій Російської Федерації, спрямованих на підриг суверенітету та територіальної цілісності України, ЄС вдався до власного механізму економічних та фінансових санкцій як безпосередньо проти держави-порушника, так і проти окремих

осіб, що підозрюються у причетності до анексії Криму та збройного конфлікту на сході України. Проти Російської Федерації було застосовано політичні (згортання євроінтеграційних проектів), економічні (заборона імпорту до ЄС товарів, вироблених на території Криму та Севастополя та заборона експорту до РФ зброї та пов'язаних товарів, а також нафтогазового обладнання), фінансові (обмеження доступу визначеним російським підприємствам до європейського ринку капіталів та заморожування їхніх активів, а також заморожування активів певних осіб) та заборонювальні (заборона на в'їзд визначеним особам) санкції» (висновок № 9).

Обсяг дисертації не дозволяє, на жаль, в повній мірі зробити аналіз цілої низки актів ЄС, які стосуються застосування різних видів санкцій.

Зокрема, автор досліджує сучасну проблематику застосування санкцій в міжнародному праві. Але малодослідженим, на думку автора, є саме застосування категорії «санкції в праві ЄС». Дисертант вказує, що «Лісабонський договір розв'язав проблему правового регулювання санкцій проти осіб, розділивши санкції на такі, що спрямовані проти держав, та такі, що спрямовані проти недержавних утворень, груп та окремих фізичних осіб. Водночас, виникла проблема співвідношення санкцій, що накладаються в рамках спільної зовнішньої політики і політики безпеки (ст. 215 ДФЄС) з одного боку та простору свободи, безпеки і правосуддя (ст. 75 ДФЄС) з іншого. В практиці органів ЄС використовується лише ст. 215, що дозволяє накладати санкції проти осіб без географічних обмежень». Отже, висновок № 5 потребує пояснень.

Поряд із досягненнями автора та ґрунтовними висновками, варто вказати на положення дисертаційної роботи, що є дискусійними або такими, що потребують додаткових пояснень:

По-перше, на стор. 25 аналізуючи поняття та сутність санкцій, автор звертає увагу на висловлювання дослідника Дж. Л. Кунца «...Не

¹ Рецензія на рукопис Абдуллаєва Руслана «Правове регулювання санкцій у праві Європейського Союзу»

існує колективних, але тільки індивідуальні санкції, що застосовуються шляхом самопомоги; не існує монополії на застосування сили, що могла б перебувати в розпорядженні центрального правозастосовного органу; відсутнє розрізнення між кримінальними та цивільними санкціями; санкції можуть ґрунтуватися на колективній, а не на індивідуальній відповідальності». На думку дисертанта в цій цитаті можна знайти «пояснення того, чому санкції розглядалися і досі розглядаються міжнародно-правовою доктриною переважно як засіб самопомоги. Так відбувається через загальну «неорганізованість» міжнародного права та відсутність у ньому загально зобов'язуючого суб'єкта, що міг би застосувати санкції за порушення норм міжнародного права примусово, без згоди будь-яких інших суб'єктів міжнародного права. Зокрема, санкції не можуть застосовуватися суб'єктом, що не є стороною міжнародного договору, який був порушений. Враховуючи ж те, що більшість міжнародних договорів є двосторонніми, відповідальність за їхні порушення настає виключно у вигляді контрзаходів з боку сторони договору, чії права були порушені, тобто у вигляді заходів самопомоги. Багатосторонні договори, своєю чергою, доволі часто не передбачають механізму захисту порушених прав сторін (наприклад, арбітражного чи судового), а отже єдиним виходом для учасників договорів, чії права були порушені, стають, знов таки, заходи самопомоги, що приймаються кожною стороною окремо, або сторонами колективно».

В контексті вищезазначеного під час захисту хотілося б дізнатись думку дисертанта щодо ролі Європейського Союзу у якості зобов'язуючого суб'єкта за порушення норм права ЄС.

По-друге, в дисертаційному дослідженні на стор. 28 автор звертає увагу на те, що для досягнення цілей роботи не має великого значення застосування вузького чи широкого підходу до поняття санкцій, тобто вирішення питання про те, чи можуть санкції застосовуватися державою в індивідуальному порядку, або йдеться виключно про колективні дії». Проте, в різних частинах роботи дисертантом пропонується різний теоретико-методологічний підхід до розуміння феномену санкцій, відповідно – потребує уточнення авторське розуміння класифікацій санкцій («індивідуальні та колективні» (стор. 32)) та визначення ознак санкцій (примус держави до припинення протиправної поведінки та повернення до правомірної поведінки (стор. 27); санкції необхідно розглядати як заходи примусу до держави-по-

рушника, які наступають у разі, якщо така держава відмовляється добровільно нести міжнародно-правову відповідальність, або несла її не повною мірою, (стор. 35)).

По-третє, вбачається, що автор, намагаючись визначити санкції як «несприятливий вплив на державу-порушницю норм міжнародного права чи окремих осіб, що має на меті примусити цю державу до правомірної поведінки», відмовляється полемізувати та дискутувати, погоджується з «більшістю науковців», але не конкретизує з якими саме авторами він погоджується, залишаючи це «для подальших досліджень». В контексті розуміння санкцій саме в праві ЄС, автору варто вказати на результати наукового пошуку та навести цитати авторів, які досліджували концепт «санкції Європейського Союзу» за прикладом, як на стор. 31 автор висловлює думку про неможливість ототожнення санкцій із обмежувальними заходами.

По-четверте, досліджуючи проблематику дефініції терміну «санкцій», на стор. 38 автор зазначає: «Хоча в міжнародних документах згадуються можливі варіанти несприятливої для порушника реакції на міжнародне протиправне діяння, повторимось, термін «санкції» у них відсутній».

За цих обставин, на які можливі шляхи удосконалення механізму застосування санкцій в праві ЄС може вказати автор, якщо і в цій галузі права немає єдиного підходу до визначення терміну «санкції»?

По-п'яте, в дисертаційному дослідженні на стор. 51 дисертант зауважує, «що статутні документи ЄС не містять жодних положень щодо імплементації рішень Ради Безпеки ООН чи будь-якої іншої міжнародної організації. Окрім загальної мети підтримки міжнародного миру та посилення міжнародної безпеки згідно із принципами ООН, держави-члени не інституціоналізували компетенції Союзу у цій сфері. Однак, роль ЄС може бути непрямым чином визначена відповідно до положень ст. 75 та ст. 215 Договору про функціонування Європейського Союзу. Викладені у них правила вимагають створення спільної позиції чи дії відповідно до положень Договору ЄС, що проводилися б в рамках СЗППБ та дозволяли б Союзу переривати чи скорочувати частково чи повністю економічні та фінансові відносини з третіми країнами. Не існує договірного зобов'язання виконувати усі санкційні рішення Ради Безпеки ООН, проте Союз, зазвичай, слідує змісту таких резолюцій в рамках СЗППБ». Отже, автор не пояснює які положення і якого нормативного документу визнаються правовою основою для розробки поло-

жень санкційної політики Європейського Союзу. Це питання потребує деталізації під час захисту.

По-шосте, після прочитання роботи, уявляється, що санкції в міжнародному праві не обмежуються лише економічною складовою, а є більш широким системоутворюючим інструментом, що охоплює також персонативну і комунікативну складові. На стор. 115 автор підкреслює: «в європейських країнах посилюється опозиція до санкцій, введених проти Російської Федерації, переважно через їхній негативний вплив на національні економіки». Хотілося б почути конкретні приклади та дізнатись думку автора щодо проблематики позиції урядів Угорщини та Греції щодо санкцій, які застосовуються до Російської Федерації в цілому.

По-сьоме, на стор. 147 автор пише: «Численні звернення до Суду ЄС з боку колишніх українських високопосадовців створили перспективу поступового зняття з них санкцій. Цьому фактично сприяє і позиція самої України, яка не змогла продемонструвати ефективність розслідування проти відповідних осіб, що було взято до уваги Судом ЄС при вирішенні питання про зняття санкцій відносно частини осіб, які під ними перебували. Більше того, Україна не змогла продемонструвати навіть ефективності власних обмежень, що накладалися на осіб, проти яких проводилося розслідування, при чому деякі з них відносно легко домоглися зняття арешту зі своїх активів в Україні. Суд ЄС неодноразово вказував, що для збереження санкцій не обов'язкове засудження підозрюваних, проте необхідне, щонайменше, ефективне розслідування щодо їхньої діяльності в Україні. І хоча Суд ЄС зберіг санкції щодо найбільш високопоставлених фігур, їхнє скасування відносно ряду інших осіб демонструє ризик їхнього поступового повного усунення».

Необхідно вказати, що посилання на існуючі рішення Суду ЄС надали б роботі більш практичного характеру. Виникає питання: яку роль дисертант відводить державі Україна в контексті покарання своїх громадян за вчинені правопорушення.

Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку і не применшують значення дисертаційної роботи «Правове регулювання санкцій

у праві Європейського Союзу» як оригінального дослідження, що вирішує важливу наукову проблему, містить ґрунтовний аналіз проблем і тенденцій застосування санкцій в комплексі визнання принципів міжнародного права. Водночас, наведені зауваження запрошують дисертанта до наукової дискусії та окреслюють авторові перспективи подальших наукових досліджень.

В цілому, на основі детального вивчення наданої наукової роботи можна зробити загальний висновок, що виконане Р.А. Абдулаєвим дослідження є актуальним, відзначається беззаперечною науковою новизною, містить науково обґрунтовані результати та має суттєве значення для розвитку науки міжнародного права. Зазначене дослідження має практичну значущість і може бути використано органами публічної влади України для обґрунтування міжнародно-правової позиції України.

В результаті ознайомлення з текстом дисертації можна зробити висновок, що дисертаційна робота Абдулаєва Руслана Алімовича на тему «Правове регулювання санкцій у праві Європейського Союзу», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є завершеною науковою працею, виконана на високому теоретичному і методологічному рівні й відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 р. зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України №341 від 21 березня 2022 р., а Абдулаєв Руслан Алімович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 293 - міжнародне право.

*Львова Є. О.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного
та міжнародного права
Одеського державного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-3381-3185*